

finna deras inbördes sammanhang. Men hennes anspråk äro därför icke mindre, utan större än konstens. Konsten kan uppnå sitt ideal, medan vetenskapen är en ändlös sträfvän mot ett oupphinneligt mål.

Enhvar af de mänskliga sinnesrörelserna har upprepade gånger funnit ett fulländadt uttryck i konsten, ingen enda af dem har ännu ens närmelsevis afslöjats af vetenskapen. Sinnesrörelsernas psykologi befinner sig i sin barn-dom. De äldre psykologerna egnade dem väl någon uppmärksamhet, men deras undersökningar blefvo ganska betydelslösa, emedan de voro grundade endast på den inre erfarenhetens fakta. Vi ha alla erfårit glädje och sorg och hopp och fruktan, men denna omedelbara erfarenhet utgör icke en tillräcklig grundval för det vetenskapliga studiet af dessa affekter. Denna omedelbara erfarenhet gifver oss icke en inblick i deras egentliga natur. Man har på senare tider allt mer enats därom, att sjäslifvets företeelser finna en djupare förklaring endast om man undersöker dem i deras sammanhang med de fysiologiska processer som åtfölja dem och att en psykologi som undlåter att göra detta svärfvar i luften, emedan hon saknar det objektiva underlag som är en förutsättning för all saun vetenskap.

Det kan icke mera betviflas att hvarje själsakt ledsagas af en rörelse i hjärnan. Vi känna icke denna rörelses natur för hvarje särskildt fall, ty hjärnan, liksom hvarje annan storfabrik, bär, medan arbetet är i gång, på sin in-trädesport öfverskriften „Tillträde förbjudet“. Men vi veta ändå att hjärnan arbetar så länge medvetande finnes. Ja, vi kunna tillochmed följa detta arbete i dess uppkomst och resultat. En synförmimelse t. ex. har sitt fysiska underlag i en hjärnprocess som uppkommer därigenom, att ljusstrålarna framkalla en retning i näthinnsans stafvar och tap-par och detta retningstillstånd genom synnervfibrenas öfver-föres till hjärnan. En viljeakt har sitt fysiska underlag i en hjärnprocess, som genom att sprida sig till vissa motoriska nerver sätter vissa muskler i rörelse. En sinnesrörelse eller affekt har sitt fysiska underlag i en hjärnprocess som likaledes åtföljes af muskelrörelser af olika slag. Om vi också icke ha tillträde till själfva fabriken, kunna vi dock bilda oss en föreställning om det arbete som där

Sinnesrörelserna och deras kroppsliga uttryck.

Frågan om sinnesrörelsernas natur står för närvarande på dagordningen inom psykologin och bör äfven kunna på-räkna intresse hos enhvar som seuterar de gamle filosofens ord: känn dig själf! Af allt som finnes i världen är ingen-ting till den grad en del af vårt själf som våra känslor. Icke ens våra tankar och handlingar äro i samma mån våra egna: de förra sammanväfvas af föreställningar om en värld utom oss, genom de senare ingripa vi i denna yttervärld. Känslorna däremot äro uteslutande vår tillhörighet; än mera, de äro i många fall våra behärskare. Då känslan uppnår en mera betydande styrka och öfvergår till hvad man kal-lar sinnesrörelse eller affekt, blir den lätt det dominerande elementet i medvetandet. Hvilka makter i historien ha varit mer ödesdigra än vrede och hämförelse? Hvilka moment i den enskildas lif äro af större betydelse än glädje och sorg?

Vetenskapens sätt att behandla sinnesrörelserna före-faller måhända mången motbjudande. Vi ha alla vant oss att se dem återgifna i konstens och diktens spegel. De ha alltid utgjort ett favoritämne för konstnärer och skaldar, som i dem funnit en outtömlig källa af poesi. Då veten-skapen däremot går dem in på lifvet, flyger poesin sin kos. Ynglingen som lågar för sauning och rätt, modern som be-gråter sitt döda barn, ungmön som längtar och drömmar förvandlas till föremål för en nykter forskning, som utan att darra på handen dissekerar deras själsstillstånd; som med kalla blickar stirrar i deras ansikte för att upptäcka hvarje dess minsta ryckning; som i kindernas rodnad och blekhet endast ser tecken på blodkärlens sammandragning och ut-vidning; som räknar hjärtats slag och mäter kroppens tem-peratur. Vetenskapen entusiasmeras icke öfver entusiasmen, sörjer icke öfver sorgen, längtar icke med den långtans-fulla. Hon söker endast förklara företeelserna, hon söker

utföres, då vi se hvilka råvanor forsas dit in och hvilka produkter hämtas därur. Vi kunna studera förnimmelsernas fysiologi genom att studera yttervärldens invärkan på våra sinnen, viljans fysiologi genom att studera våra egna och andra varelsers handlingar, affekternas fysiologi genom att studera deras kroppsliga uttryck. Detta är ju ännu icke detsamma som att studera de psykiska företeelser som kallas förnimmelse, vilja, affekt; det är endast ett studium af de fysiologiska processer som åtfölja dessa själsakter. Men, som sagdt, den psykologiska vetenskapen fordrar ett sådant studium. Vi måste därför stanna i förgården, innan vi kunna hoppas att komma in i det allra heligaste. Vi måste dröja vid affekternas kroppsliga uttryck, innan vi gå att undersöka affekternas natur.

Må vi i inbillningen framkalla bilden af en sörjande människa. Se huru hon går långsamt, vacklande, med släpande steg och nedhängande armar. Se huru hon sjunker ihop då hon sätter sig, huru hennes nacke böjes, hennes huvud lutar framåt, hennes ansikte blir långt och smalt och hängande. Hon känner sig trött och slapp, hon tycker att någonting trycker på henne, hon klagar med svag och klanglös stämma öfver den tunga sorg hon måste bära. Allt detta beror därpå, att hos den sörjande en förslappning inträdd i de muskler som i allmänhet stå under viljans herravälde och som jag för korthetens skull skall benämna de frivilliga musklerna. Men denna förslappning är endast den ena sidan af sorgens fysiologi. Den andra består däri, att sådana muskler som icke lyda under viljans herravälde, isynnerhet blodkärlens muskler, draga sig starkare samman. Bloden prässas ut ur de finare blodkärlen, de större ådrorna bli öfverfyllda af blod, medan kroppens väfnad blir blodfattig. Följden häraf är blekhet och skenbar afmagering: rosorna fly från den sorgnes kinder, och hans anletsdrag synas infallna. Och blodfattigdomen visar sig icke endast i huden, utan äfven i kroppens inre organer. Salivafsöndringen i munhålan minskas, tungan blir torr och klubbig och framkallar härigenom en smak som gör att sorgen i bokstaffig mening kännes bitter. Så mycket besynnerligare förefaller det då, att, medan den sörjandes mun torkar, hans ögon och näsa fuktas. Gråten med det ymniga tårflödet,

det svulna ansiktet, de röda ögonen och den ökade afsöndringen från näsans slemhud, beror på en utvidgning af ansiktshudens och angränsande slemhinnors kärl. Men huru denna kärlutvidgning som tyckes stå i strid med öfriga för sorgen karaktäristiska fenomen skall förklaras, vet man ännu icke med säkerhet. Den danska läkaren doktor C. Lange¹⁾ tror att den beror på en reaktion som inträder efter en föregående sammandragning af kärnmuskulerna, liksom öfverhufvud slapphet och trötthet följa efter hvarje öfveranstängning af muskler och nerver. Då t. ex. någon del af huden blotställles för sträng köld och därefter åter försättes i normala temperaturförhållanden, inträder en alldeles liknande reaktion; då vi en kall vinterdag varit en stund ute i fria luften och sedan återvända till vårt varma rum, känna vi ansiktet hetas och våra kinder rodna. Dr Langes hypotes tyckes vinna i sannolikhet därigenom, att gråten inträder först då sorgen börjar aftaga, — en omständighet som af den allmänna meningen uppfattas sålunda, att gråten stillar sorgen eller att, som man säger, sorgen söker sig luft i tårar. En sammandragning af blodkärlen försiggår också i lungorna, hvarigenom dessa blifva fattiga på blod, inandningen störes, andnöd uppstår, den sörjande griper till det enda medel som står honom till buds: han söker sig mera luft genom ett djupt andedrag, och hans sorg ger sig tillkänna i en suck.

Den hvardagliga uppfattningen betecknar glädjen som sorgens motsats, och fysiologin bekräftar riktigheten af denna uppfattning. Med glädjen följer en stegrad värksamhet, en ökad innervation af de muskler som behärskas af viljan samt en utvidgning af de finare blodkärlen. Den glade känner sig lätt, han erfar ett behof att röra på sig, han för sig raskt och lifligt och gestikulerar starkt; är han ett barn, hoppår och dansar han och klappar i händerna. Ansiktsmuskulerna draga sig samman: ansiktet rundar sig, munnen ler. Respirations- och strupmuskulernas stegrade värksamhet ger sig tillkänna i ljudligt skratt eller högröstadt tal, och ögonlockmuskulernas sammandragning, troligen i förening med en förändring af pupillen, gifver ögonen ett

¹⁾ Om Sindsbevægelser, ss. 18 f. Kjöbenhavn 1885.

strålande uttryck. De finare blodkärlens utvidgning återmedför en ökad blodtillströmning till huden. Barnet och den unga kvinnan, som i allmänhet ha en fin och genomskinlig hud, rodna af glädje. Den glade känner sig varm, och hans hud får ett fylligare utseende. Afsöndringarna ökas: det vattnas honom i munnen, och hans ögon fyllas icke sällan med tårar. Den rikliga blodtillförseln till kroppens organer och väfnader gör att dess olika delar trifvas väl och bevaras sig länge; den glade mår i allmänhet bra och håller sig länge ung. Det är också en allmän iakttagelse att feta människor vanligen äro jovialiska och tillfreds med sig själfva och hela världen. Julius Cæsar gjorde säkert klokt i att, som Shakspeare säger (akt I, scen 2), alltid vilja se feta människor omkring sig.

Sorgens broder är förskräckelsen. Hos den förskräkte liksom hos den sorgsne förslappas de frivilliga musklerna, medan de finare blodkärlens muskler krampaktigt sammandragas; men hvardera slaget af förändringar försiggår hos den förskräkte plötsligare och är till sin natur intensivare än hos den sorgsne. Man känner sig nedtryckt af sorg, men förslamad af fruktan. Förslamningen af talorganens muskler gör det svårt eller omöjligt att få orden fram, rösten blir hes och afbruten, man kan bli „stum af förfäran“. Ansiktet blir slapt, underkäken hängande, hvarigenom munnen öppnas, ögonen vidgas till följd af inträdande, förslappning af den muskel som stuter dem; de bli orörliga, styfva, störrande. Innervationen af kroppens olika muskler blir osäker, till följd hvaraf den förskräkte stannar, darrar, skälfrer. Och samtidigt hopdragas blodkärlens muskler plötsligt och krampaktigt. Huden blir härigenom blodfattig, ansiktet bleknar: kalla hårar gå längs ryggen, blodet isas i ådrorna, svetten som fuktar pannan är kall, tänderna skallra, tillståndet påminner om den febersjukets frossbrytningar, hvarför man också talar om „feberångest“. Men förskräckelsens symptomter äro icke endast stegrade symptomter af sorg; de innehålla ännu därtill element som icke åtfölja sorgen. Hos den förskräkte försättas alla de ofrivilliga musklerna i samma krampaktiga tillstånd som hos den sorgande inskränker sig till blodkärlens muskler. Den förskräkte erfar en allmän känsla af beklämning. Han tycker att halsen snör sig

samman. Blåsans och tarmarnas muskler hopdraga sig. De fina muskelfibrer som äro häftade vid harsäckarna i huden sammandragas likaledes, hvarigenom s. k. gås- eller höns-hud uppkommer. Det är troligen till följd af dessa musklers sammandragning som håret reser sig vid stark förskräckelse. Det är icke en tom fiktion då Shakspeare låter Brutus ropa åt Cæsars vålnad:

»Är du en gud, en ängel eller djäfvul,
Du som till is förvandlar allt mitt blod
Och kommer mina hår att stå på ända?»¹⁾

Har förskräckelsen ett starkt släkttvcke med sorgen, så påminner vredens uttrycksrörelser om glädjens. Gemen-sam för vreden och glädjen är först och främst utvidgningen af de finare blodkärlen, som gör att blodet i rikare mått strömmar till huden; men hos den vrede är denna utvidgning mycket starkare än hos den glade. Den vrede „glöder af harm“, blodet stiger honom åt hufvudet, „det kokar“ inom honom. Blodtillförseln blir så stark, att han erfar obehag däraf, han kan tillochmed få näsblod eller blodspottning. Äfven salivafsöndringen ökas: medan den sorgsne och den förskräkte blir torr i munnen, „skummar“ den räsande af vrede. Gemensamt för vreden och glädjen är också en stegrad innervation af de frivilliga musklerna, hvilka härigenom sättas i häftig rörelse. Och äfven i denna punkt gör sig vreden skyldig till öfverdrifter. I stället för att blifva liflig som den glade råkar den vrede i uppror. Han knyter nätvarna, svänger armarna, biter ihop tänderna eller sticker ut tungan, tar långa steg, sparkar med benen eller stampar i marken, skriker, vrålar, slår sönder hvad han får tag uti, hålist hårda och sköra föremål som ställa till mycket buller. Men den vredes rörelser äro icke allenast våld-samma, utan äfven till en viss grad obehärskade, oordnade. Den glade talar lätt och flytande, den vrede stannar och hackar i sitt tal. Den glade rör sig afmått och rytmiskt, den vrede är icke herre öfver sina rörelser, och hans slag förlorar lätt sitt mål, ty han slår blindt.

Osäkerhet i de frivilliga musklernas innervation är dock i ännu högre grad utmärkande för en annan sinnesrörelse,

¹⁾ *Julius Cæsar*, akt. IV. scen 3.

nämligen blygseln. Den förlägne röjer sig genom sina osäkra rörelser. Han har svårt att artikulera orden, stannar på målföret, famlar med armarna, tappar hvad han håller i händerna, vänder ögonen hit och dit, går osäkert, snafvar öfver sina egna ben. Och en liknande osäkerhet utmärker blodkärlmusklernas innervation. De finare blodkärlen ömsom utvidgas, ömsom tillsmöras; den förlägne växlar därför färg, han både rodnar och bleknar.

Granska vi de kroppsliga uttrycken för de nämnda fem affekterna — sorg, glädje, förskräckelse, vrede och blygsel, — finna vi altså att de ytterst utgöra störingar i musklernas normala värksamhet och att de muskler som sättas i rörelse dels äro sådana, hvilkas innervation kan stå i samband med en viljeakt, dels sådana hvilkas rörelser alltid försiggå automatiskt, utan hvarje samband med viljelivets impulser. Då vi i vredens ögonblick sträcka ut våra armar, utföra vi rörelser som vi åtminstone vanligen kunde låta bli att utföra, om vi ville det. Däremot kunna vi icke genom vår vilja reglera blodkärlens sammandragning och utvidgning. Emellertid är det omöjligt att uppdraga någon bestämd gräns mellan dessa slag af rörelser. Det fins t. ex. människor som kunna nysa närhålst de vilja, medan de flesta sakna denna talang. Och ännu omöjligare är det att uppdraga någon gräns mellan affektrörelser som faktiskt utföras ofrivilligt och sådana vid hvilkas utförande en viljeakt blandar sig med i spelet. Då den vrede stampar i marken med foten, kan det hända att han gör det ofrivilligt, men det kan också hända att han gör det med vett och vilja. Den frågan uppställer sig då till besvarande: i hvilket förhållande stå dessa olika slag af affektrörelser till hvarandra?

Charles Darwin¹⁾ har i sitt arbete om affekternas uttrycksrörelser egnat frågan om dessa rörelsens uppkomst en mycket detaljerad undersökning. Den genomgående tendensen i denna undersökning består däri, att han söker reducera antalet affektrörelser som ursprungligen utförts ofrivilligt till det minsta möjliga. Hans hufvudintresse koncentrerar sig kring försöket att uppvisa hurusom rörelser som nu försiggå ofrivilligt, i förgångna tider, af föregående generationers människor utfördes frivilligt, i den bestämda

¹⁾ Darwin, *The Expression of the Emotions*. London 1872.

afsikten att nå ett bestämdt mål. Då dessa rörelser ofta upprepades, öfvergingo de till vana, och vanan gick i arf. Här af skulle då komma sig att rörelser som ursprungligen varit resultat af beräkning numera försiggå instinktlikt eller t. o. m. alldeles ofrivilligt. Då den förskräkte automatiskt far samman eller ryggjar tillbaka, beror det enligt denna teori på en vana som uppkommit genom ofta skeende återuppreppande af rörelser hvilka egentligen utförts afsiktligt, i ändamål att afvärja en hotande fara; redan de allra lägst stående bland lefvande varelser sammandraga sig för att undgå sina fienders anfall. Då vi skrika af smärta, är enligt Darwin vårt skrik ett eko af de ljud genom hvilka våra aflägsna förfäder, när deras lif var i fara, kallade stamförvanterna till hjälp. Då vi i vredesmod böja öfverläppen och visa tänderna, utföra vi ofrivilligt samma rörelser som dessa förfäder då de rusade på sitt byte. Då vi af ilska fäkta med armarna och sparka med fötterna, efterbildar vi endast forntida anfalls- och försvarsrörelser. Då vi öppna munnen af förvåning, äro vi icke så dumma som vi se ut, ty man lyssnar bättre med öppen mun än med slutet — den erfarenheten skulle då redan långt aflägsna generationers människor ha gjort. Då vi i tillstånd af häftig förbittring utspärra näsborrarna, göra vi enligt Herbert Spencer detsamma som våra kannibaliska förfäldrar gjorde af nödtvång, när de i vildt raseri fylde munnen med den döde fiendens kropp och måste insupa större kvantiteter luft genom näsan¹⁾. Professor Mantegazza tror äfven att skälfnyttigt ändamål, nämligen att skaka blodet varm, hvarigenom flykten påskyndas²⁾.

Det kan icke nekas att många af dessa förklaringar förefalla ganska besynnerliga och att den darwinska principen ledt till absurda öfverdrifter. Men det synes dock sannolikt att Darwin genom sin hypotes lyckats förklara en del af de företeelser han sökt förklara — jag säger endast sannolikt därför, att denna hypotes förutsätter möjligheten af förvärfvade egenskapers och vanors ärflighet som ett

¹⁾ Spencer, *The Principles of Psychology*, s. 498. London 1872.

²⁾ Mantegazza, *Physiognomy and Expression*, s. 92. London s. å.

gifvet faktum. Denna möjlighet bestrides i våra dagar energiskt af professor Weismann och hans talrika lärjungar, och den motsatta riktningens män hafva, synes det mig, icke tillvidare kunnat anföra fullt öfvertygande bevis till försvar för den äldre uppfattningen, enligt hvilken icke blott medfödda egenskaper, utan äfven sådana egenskaper som individen förvärfvat sig under sin lifstid kunna gå i arf till afkomman. Men i ingen händelse är Darwins förklaring af sinnesrörelsernas kroppsliga uttryck särdeles omfattande. Han medgaf själf att vissa uttrycksrörelser, såsom blygselrodnaden, ångestsvetten, de konvulsiviska rörelser som åtfölja häftig smärta samt några andra, aldrig stått under viljans inflytande, utan ha sin grund i nervsystemets konstitution; men han inskränkte detta medgifvande till det minsta möjliga. Han förbisåg också nog mycket en annan princip, som obestriddigen kan förklara vissa uttrycksrörelser. Känslor som likna hvarandra ha en tendens att från hvarandra låna sina uttryck. Det fins t. ex. känslor som likna dem hvilka anknyta sig till våra smakförmåelser; vi använda ju orden söt, sur, bitter icke blott i egentlig, utan också i figurlig betydelse. Vi säga att en flicka är söt och att en erfarenhet är bitter, och om vi lifligt föreställa oss hvad vi säga, skall den uppmärksamma åskådaren måhända märka att vårt ansikte därvid antager en min som om vi hade i munnen en sockerbit eller, i senare fallet, någonting bäskt. När vi djupt förakta någon, se vi ut som om vi hade kväljningar; och några människor ha den ovanan att spotta då de vilja visa sitt förakt — liksom om de ville befria sig från något illasmakande föremål.

Vi kunna således i vissa fall förklara hvarför så eller så beskaffade kroppsrörelser åtfölja den ena eller den andra affekten, men dessa fall äro dess värre relativt ganska få. Det ojämförligt största antalet affektrörelser kan icke förklaras enligt någondera af de nämnda principerna. Till dem höra i främsta rummet alla de muskelrörelser som icke kunna hafva stått under viljans inflytande, isynnerhet blodkärlsmuskulernas rörelser. Den roll dessa spela vid affekterna är så betydande, att vissa forskare antaga dem vara de primära uttrycksrörelserna och att alla andra äro endast sekundära, att t. ex. vid sorgen förslappningen af de frivil-

liga musklerna beror på den minskade tillförseln af blod och att den glades lifliga rörelser bero på det ökade blodtillflödet. Detta är en hypotes som als icke förklarar uttrycksrörelsernas verkliga uppkomst; den konstaterar endast huru föga vi känna deras yttersta orsaker. Tag t. ex. affekten förskräckelse. Vi förstå därmed en sinnesrörelse som framkallas af en plötslig och oväntad yttre invärkan på våra sinnen, hvilken antingen till sin styrka öfverstiger det normala måttet eller framkallar föreställningen om en fara som hotar. I första ögonblicket far den förskräkte samman eller ryggar tillbaka. Denna rörelse kan, som vi sett, förklaras enligt Darwins hypotes. Men hvarför förskräckelsen öfverhufvud åtföljes af en ofrivilliga musklerna — detta är en sammandragning af de ofrivilliga musklerna — detta är en gåta som ingen ännu ens på allvar försökt att lösa.

Vi ha nu genomströfvat förgården till affekternas psykologi, vi ha undersökt deras kroppsliga ytringar. Denna undersökning har varit mycket ofullständig. Jag har beskrifvit uttrycksrörelserna för endast några få affekter och har härvid utelämnat många delvis intressanta detaljer. Men jag tror mig dock hafva framställt de hufvudsakliga allmänna resultat till hvilka den moderna forskningen i denna fråga kommit. Dessa resultat äro ingalunda egnade att göra oss öfvermodiga öfver vårt vetande: Trots deras bristfällighet skola vi dock nu inlåta oss på den andra frågan, den om affekternas natur.

De fysiologiska undersökningarna om sinnesrörelsernas kroppsliga uttryck ha ledt till en betydande sanning af allmän bärvidd. De kroppsliga uttrycken äro icke några oväsentliga bihang till affekterna, de äro icke, såsom man länge vant sig att betrakta dem, någonting sekundärt, som gärna kunde falla bort, utan att affekten för den skull ändrade sig. Deras betydelse har tväritom befunnits vara så stor, att man måste antaga dem vara i väsentlig mån bestämmande för affektens hela natur. Enligt den vanliga uppfattningen skratar människan därför att hon är glad och gråter därför att hon är sorgsen. Dr Lange och den amerikanske psykologen professor William James, hvars stora arbete *Principles of Psychology* hör till det bästa som någonsin skrivits inom psykologin, ha emellertid vänt om dessa satser och påstått

att människan är glad emedan hon skrattar och sorgsen emedan hon gråter. Enligt dem är det de kroppsliga uttrycksrörelserna som framkalla affekten och icke affekten som framkallar uttrycksrörelserna. För min del kan jag icke obetingadt underskrifva deras hypotes, allra minst i denna form. Då man säger att uttrycksrörelserna framkalla affekten, förutsätter man att de fysiologiska processerna i nervsystemet kunna vara orsaken till själstillstånd. Men erfarenheten berättigar oss icke att göra en sådan förutsättning. I dagligt tal säga vi visserligen att själen invärkar på kroppen och kroppen på själen, men vi öfverskrida härvid erfarenhetens gränser. Vi ha två serier af företeelser: å ena sidan fysiologiska processer i hjärnan, å andra sidan medvetandets tillstånd. Vi veta att hvarje länk i den ena serien har sin motsvarighet i en länk i den andra serien. Vi veta att något samband råder mellan dessa bägge serier, men vi veta icke att detta samband vore ett förhållande af orsak och värkan. Jag kan icke här inlåta mig närmare på detta trassliga spörsmål. Jag vill kort om godt taga bort från den Lange-James'ska hypotesen hvarje hänsyftning på ett kausalförhållande och formulera den sålunda: affekterna äro känslor, som anknyta sig till förmimmelser af vissa tillstånd hos kroppen. Och då någon annan gräns icke kan dragas mellan affekter och öfriga känslor, än den att affekterna äro intensivare, kunna vi också uttrycka oss sålunda: känslorna äro element i medvetandet, hvilka åtfölja förmimmelser af kroppens inre tillstånd, och känsloernas olika karaktär beror just på olikheten af dessa organförmimmelser. Tag bort från den som fruktar alla kroppsliga uttryck för hans fruktan: låt hans puls slå lugnt och jämt, låt hans hy behålla sin naturliga färg, låt hans rörelser vara raska och säkra, hans stämma kraftig, hans tankar klara — och det fins ingenting kvar af hela hans fruktan!

Om denna hypotes är riktig, skall en affekt uppstå så snart man på ett eller annat sätt framkallar dess kroppsliga uttryck, och omvänt skall en affekt försvinna i och med upphörandet af dess uttrycksrörelser. Och männe icke detta till någon del vara fallet? Knyt näfvarna, bit ihop tänderna och antag en hotfull uppsyn, och ni skall känna åtminstone en tillstympelse till vrede. Och blir ni värkligen

förargad på någon, så beslut att lugnt räkna till hundra, innan ni låter eder vrede bryta lös, och altsammans skall måhända förefalla eder som en bagatell. Då diskussionen vid ett möte antager en altför stormig karaktär, gör ordföranden klokt i att för ett ögonblick upplösa mötet, icke därför att själfva sakförhållandet som framkallade stormen under denna korta stund skulle ändra sig, utan därför att sinnesrörelsen lägger sig i och med det större lugn inträder i nervsystemet. Vildar uppägga sin stridslystnad genom våldsamma danser, som efterhärma krigarens raseri. Vissa religiösa samfund hafva för sin kolossala framgång delvis att tacka de kroppsörelser som ingå i deras ceremonier, ty, såsom redan Pascal träffande anmärkte, utgör deltagandet i yttre religiösa ceremonier början till omvändelsen. Om ni känner modet svika någon gång, så försök att se tapper ut och börja hvissla på någon hurtig melodi, och ni skall kanske känna er litet bättre till mods. Om sorgen trycker edert sinne, så råta på er, lyft upp hufvudet, gestikulera med armarna och låt ett smålöje krusa edra läppar, och ni skall troligen för ett ögonblick finna en lindring i eder melankoli. Om någonting gör er otålig eller nervös och ni, i stället för att hålla er lugn, springer af och an i rummet, slänger det ena hit och det andra dit, slår er för pannan, rifver er i håret, — så försätter ni er i ett ganska ledsamt tillstånd, ty affekten stegras ju friare lopp man ger dess uttrycksrörelser. Det skall måhända invändas att också motsatsen kan vara fallet, att det kan skänka lättnad att låta en affekt komma till utbrott och att det kan stegra den till outhärdlighet att lägga band på den. Då vi äro vittne till någonting komiskt och stundens allvar förbjuder oss att skratia, fortfar affekten med plägsam liflighet, och omvänt hafva vi väl alla erfarit sanningen af Anna Maria Lenngrens ord i Pojkarne:

När örflen var gifven,
Var vreden ock förbi.

Men den omständigheten, att det fysiska utbrottet af sinnesrörelsen skänker lättnad, står als icke i strid med hvad jag tidigare sagt. Under själfva utbrottet kännes affekten ingalunda svagare: man må icke tro att, då två poj-

kar örflla upp hvarandra, deras vrede minskas i samma ögonblick de slå till. Lättnaden inträder efteråt, kraften urladdar sig, och en naturlig afmatning följer. Det är fysiskt omöjligt att altför länge rasa af vrede eller skratta af förtjusning. Man kan längre tid stå ut med att hindra sinnesrörelsen att få ett pregnant uttryck i yttre åtbörder; de inre störingarna, särskildt inom blodkärlsmuskulaturen, fortgå, ändå och underhålla affekten. Söker den sig ett intensivare uttryck i åtbörder, flammar den upp i samma ögonblick som uttrycksrörelserna blifva mera komplicerade och häftigare, men endast för att så mycket fortare slockna bort, då organismen utmattas af ansträngningen. Den gjorda invändningen strider altså icke mot teorin, utan snarare bekräftar densamma.

Skulle affekternas uttrycksrörelser inskränka sig till de frivilliga musklerna, så kunde vi enligt Langes och James' teori hos oss efter behag framkalla hvilka sinnesrörelser som helst. Men detta är dess värre icke fallet. Vi kunna genom våra åtbörder på sin höjd väcka en tillstymmelse till en affekt; de viktigaste uttrycksmedlen ligga på djupet, i blodkärlens väggar, oåtkomliga för vår vilja. Men kanske vi kunde komma åt dem på annat sätt? Kunde vi det, så kunde vi ju i och med detsamma framkalla själfva affekten. Och det kunna vi verkligt inom vissa gränser. Konstn är icke ny och icke hemlig. Den har varit känd i tusentals år. Den idkas öfveralt i världen där människor lefva och bo. Den skingrar bekymren för ett ögonblick och väcker glädje där intet finnes att glädjas öfver, men blir också altför ofta en förbannelse för individer och folk. Hvem känner icke den gamla satsen att „vin gör människans sinne gladt?“ Glad, öfver hvad då? Öfver ingenting eller allting, gladt i allmänhet. Alkoholn påskyndar hjärtats slag, utvidgar blodkärlen, stegrar innervationen af de frivilliga musklerna och försätter dem härigenom i en lifligare värksamhet. Kortligen, alkoholn framkallar samma fysiologiska förändringar som åtfölja glädjen, och så kommer glädjen af sig själf. Njutes alkoholn i större kvantiteter, kan den ha en annan invärkan på nervsystemet; den kan framkalla sådana förändringar som plåga åtfölja sorgen eller sådana som plåga åtfölja vreden. Men i alla händelser kommer affekten så

att säga af sig själf, utan att det finnes eller behöfver finnas någon annan psykisk grund därför än just förmimelsen af kroppens allmänna tillstånd. Detsamma är fallet äfven med andra gifter. Haschischförbrukningen åtföljes i början af ett utbrott af öfversvallande glädje, som småningom aflöses af fruktan och förtviflan, då individen rusar af och an, sätter sig, stiger upp igen, kastar sig ned på marken och liksom söker undfly sig själf. Fysiologiska undersökningar ha gifvit vid handen att dessa växlande själs-tillstånd noga motsvaras af förändringar i blodkärlens innervation. På liknande grunder framkallar ipekakuanha nedslagenhet som närmar sig fruktan, och förtärandet af vissa svampar, isynnerhet flugsvampar, raseri; det fins de som tro att de skandinaviska bärsärkarna använde detta medel för att komma i stämning. Omvändt kunna vi också genom olika medel dämpa affekter. Bromkalium lindrar sorg och ångest, ja kan tillochmed genom sin apatiskt invärkan på blodkärlens nerver framkalla ett apatiskt tillstånd, hvarunder individen är lika oförmögen att glädjas och vredgas som att sörja och förskräckas. Och en kall vattenstråle har en mycket kraftigare effekt på två slagsbultar än de mest bevekande böner, — och det ehuru de senare borde invärka på deras själs-tillstånd, medan den kalla vattenstrålen endast invärkar på deras nervsystem.

Men — skall man invända, måhända med förtrytelse — det må väl då vara någon skillnad mellan dessa konstgjorda affekter, som framkallas af alkohol och haschisch och ipekakuanha, och de verkliga affekterna, som väckas af någonting hvaröfver jag glädes eller sörjer! Det må då vara någon skillnad mellan det raseri hvori jag råkar öfver alt det usla och låga som finnes i världen och det raseri hvori jag råkar om jag äter en flugsvamp! Javäl, det finnes en skillnad. Den naturliga affekten har ett föreställningsinnehåll till hvilken den hänför sig och som för medvetandet framstår såsom dess egentliga orsak. Den artificiella affekten har icke något sådant föreställningsinnehåll eller, om jag så får säga, skapar sig sitt föreställningsinnehåll och framstår därför såsom omotiverad¹⁾. Den lindrigt berusade

¹⁾ Jfr. Lehmann, *Hovellövene för det menneskelige Følelsesliv*, ss. 88 f.

gläder sig öfver ingenting eller finner i den minsta småsak en källa till glädje. Skilnaden mellan den naturliga och den artificiella affekten är i moraliskt hänseende enorm, ty det moraliska värdet af en affekt bestämmes just af dess föreställningsinnehåll. Men nu är frågan den, om en verklig skilnad dem emellan förefinnes också med hänsyn till själfva känsloeffektet och dess betingelser. Frågan är den, om den naturliga affekten direkt framkallas af sitt föreställningsinnehåll eller om den utgör ett slags reaktionstfenomen, om den, såsom fallet synbarligen är med den artificiella affekten, endast åtföljer förmimelsen af kroppens allmänna tillstånd -- det tillstånd hvori kroppen befinner sig, då den ursprungliga retningen i hjärnan, som åtföljer föreställningen, spridt sig i nervsystemet och framkallat muskelrörelser af olika slag. Hvad jag härmed menar skall blifva klarare genom ett exempel. Vi skola härför välja en talare som kommer af sig. Bäst som han talar förklarar han träden, han tystnar, han vet inte huru han skall fortsätta. Han hostar en gång -- förgäfvat, en gång till, häftigt, konvulsiviskt. Se så, nu kommer jag af mig, tänker han, och i detsamma börjar ett sammelsurium af föreställningar sin vilda dans i hans medvetande. Han känner sig stå där på estraden ensam, utan hvarje hopp om räddning, liksom fastnaglad vid en skampåle. Framför sig ser han, liksom in-svept i en dimma, den stora publiken, han hör den bli orolig, han hör fnissningar borta i salen. Hvad må alla dessa människor tänka om mig, hvad må den och den och den föreställningar som korsa hans hjärna; i så fall vore måhända hans tillstånd knappast beklagansvärdt. Men föreställningarna ha sitt underlag i fysiologiska hjärnprocesser, som sprida sig i nervsystemet och sätta muskler i rörelse, både frivilliga muskler och ofrivilliga muskler. Kroppen skakar, händerna darra, benen svikta, ansiktet bleknar, kallsvetten stiger upp i pannan, munnen torkar, strupen snör sig samman. Det är nästan hjärtlöst af oss att fråga om ångesten åtföljer redan det retningstillstånd i hjärnan som har sin psykiska motsvarighet i föreställningarna -- om att komma af sig, om att stå där ensam på estraden o. s. v. -- eller huruvida ångestfebern helt och hållet anknuter sig till

förmimelserna af kroppens allmänna tillstånd. Är den olycklige talarens ångest endast känslan af den egna kroppens konvulsiviska ryckningar och slapphet, af den blodfattiga hudens kyla, af hjärnans oförmåga att arbeta? Det är säkert att hans ångest till en del erhåller sin karaktär af dessa organförmimelser, men frågan gäller om den uteslutande bestämmes däraf, såsom Lange och James ville påstå. Denna fråga kan tillsvidare icke besvaras. Vi veta icke om skilnaden mellan den naturliga och den artificiella affekten är värlig eller skenbar. *Vi veta icke om organförmimelserna, d. v. s. förmimelserna af kroppens inre tillstånd, uteslutande bestämma affekternas natur, vi veta endast att de spela en betydande roll däruid.* Den Lange-James'ska teorin måste därför, äfven i den modifierade form hvori jag omklädt densamma, betraktas såsom en icke till fullo bevisad hypotes, men såsom en hypotes hvilken dock obestriddigen innehåller en viss portion sanning.

Man må icke kalla denna uppfattning af affekternas natur materialistisk och låg. Den är icke materialistisk, ty den gör ingalunda affekterna till produkter af fysiologiska processer; den förknippar dem till en viss grad vid förmimelser af kroppens tillstånd, men förmimelserna äro ju alltid någonting psykiskt. Den är icke låg, ty affekterna blifva desamma, lika djupa, lika rena, lika ädla som de alltid varit; deras värde bestämmes, som sagdt, uteslutande af deras föreställningsinnehåll. Den teori jag här framställt har ingenting att göra med vår allmänna lifsåskådning. Den är rätt och slätt en vetenskaplig teori och ingenting annat. Den har visserligen felet att vara ofullständig. Den lättar endast något litet på slöjan som hvilat öfver affekternas natur, men det är att hoppas att forskningen, sedan den en gång inslagit den rätta vägen, i framtiden skall lyckas sprida mera ljus öfver detta tillsvidare ganska dunkla ämne.

Edv. Westermarck.